

Cyprian Rogowski*
Germany

Janusz Mariański, *Nowe problemy bioetyczne w narracji społecznej*, Wydawnictwo Akademia Nauk Społecznych i Medycznych w Lublinie, Akademia Nauk Stosowanych, Lublin 2023, ss. 269

Zanim przejdę do zrecenzowania niniejszej książki ks. prof. Janusza Mariańskiego na temat nowych problemów bioetycznych w narracji społecznej, uwagę czytelnika skupię najpierw na etyce jako dyscyplinie, która zawsze odgrywała podstawową rolę w badaniach naukowych, np. w sporze o właściwe postępowanie z komórkami macierzystymi. W tym kontekście etyka stawia podstawowe pytanie o to, jak my, ludzie, powinniśmy postępować i zachowywać się. Ale to pytanie jest ściśle związane z naszymi ocenami, a oceny z kolei są pewnym rodzajem wypowiedzi o świecie. Jeśli zmienia się nasz pogląd na świat, a wraz z nim to, co możemy o nim powiedzieć, to zmienia się również nasza etyka. Warto w tym obszarze wskazać przede wszystkim na nowe zjawisko, jakim jest etyka w Internecie. Mówienie o „Internecie rzeczy” jest bardzo istotne z etycznego punktu widzenia, ponieważ wydaje się, że zmienia pewne centralne koncepcje poza techniczną stroną łączenia świata rzeczy ze światem życia. Chodzi tu o pojęcia rzeczy, komunikacji, a także cyfryzacji. Jeśli te terminy nagle znaczą coś innego, to zmieniają się również oceny, a więc i związane z nimi wypowiedzi etyczne. Internet rzeczy nie tylko rodzi wiele pytań technicznych i społecznych – *networking* stawia także nowe wyzwania etyczne.

Pojęcie rzeczy odgrywa centralną rolę w filozofii niemieckiej od czasu, gdy Immanuel Kant, a w szczególności Georg Wilhelm Friedrich Hegel uczynili z niej zasadniczy przedmiot rozważań w swojej epistemologii. Zgodnie z tym, rzeczą jest właśnie to, co nie jest „samo w sobie” dostępne naszemu poznaniu. Z tego też Hegel stworzył swoją własną logikę podmiotowo-przedmiotową, która poprzez dywersje marksizmu przeszła do teorii państwa XX wieku i doprowadziła do pewnych wypaczeń w historii.

„Internet rzeczy”, jak się nam dziś ogłasza, zdaje się podważać dawne rozróżnienie podmiot-przedmiot. Ma to związek z drugim pojęciem, które wydaje się ulegać poważnej transformacji, a mianowicie pojęciem komunikacji. Niestety te reinterpretacje pojęć, zwłaszcza dotyczące adekwatnego rozumienia podmiotu i przedmiotu są stopniowo wycofywane z myślenia etycznego. To nie tylko rodzi problemy z prywatnością, ale w dużym stopniu zmienia pojęcia prywatne i publiczne, a w konsekwencji narusza porządek dotyczący wartości uniwersalnych.

W związku z powyższym recenzowana publikacja ks. prof. Mariańskiego dotyczy bardzo istotnych treści moralno-etycznych, zagadnień inżynierii genetycznej, poszanowania ludzkiego genomu, odpowiedzialnej prokreacji, zadań i celów służby zdrowia oraz

problemów związanych z bioetycznymi interwencjami w ciele człowieka chorego i umierającego, które poruszali wyraźnie w swoim nauczaniu papieskim Jan Paweł II i Benedykt XVI.

Nowe problemy moralne we współczesnej cywilizacji przyczyniły się do powstania i stopniowego rozwoju nowej subdyscypliny etycznej, jaką jest bioetyka. Coraz to nowsze zagadnienia związane z tą subdyscypliną stanowią wyzwanie dla dotychczas stosowanych kryteriów moralnych. Z biegiem czasu zagadnienia te stają się zjawiskami o wymiarze społecznym i trudno jest przewidzieć ich konsekwencje.

Jak zaznaczono wyżej, dziś palące pytania moralne i społeczno-polityczne pojawiają się w wielu dziedzinach naszego życia: w badaniach medycznych (klonowanie, etyka w szpitalach, wykorzystanie technologii itp.), w świecie pracy, w kontaktach z mediami (kwestie technologii medialnej i ekologicznej, a także kwestie sprawiedliwości w ekonomii). Potrzeba fundamentalnej orientacji etyczno-moralnej w tych delikatnych kwestiach staje się coraz głośniejsza, a powołanie krajowych rad etyki jest bezpośrednim odzwierciedleniem tej potrzeby.

Od wielu lat w medycynie dyskutowana jest kwestia granic etycznych w badaniach na ludziach. Warto zauważyć, że ostatnio dyskusja ta wykracza poza medycynę i psychologię

* Cyprian Rogowski, ks. prof. dr hab., Universität Vechta, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7382-2203>, e-mail: cyprian-rogowski@wp.pl

na wszystkie dziedziny nauk humanistycznych. Niektórzy naukowcy sprzeciwiają się granicom etycznym, uzasadniając to tym, że istnieje prawo do badań. Wynika to z wartości wiedzy jako dobra publicznego. Ale czy takie prawo w ogóle istnieje? Czy dopuszczalne jest ingerowanie w prywatne życie obywateli w celu prowadzenia badań naukowych?

Dobrze się stało, że ks. prof. Mariański swoimi przemyśleniami zawartymi w niniejszej publikacji uzupełnia istniejące braki w ramach poruszanych zagadnień z perspektywy analizy socjologicznej. Autor, poza wstępem, zakończeniem i bibliografią, w czterech rozdziałach: *Postawy Polaków wobec homoseksualizmu – analiza socjologiczna; zapłodnienie pozaustrojowe in vitro w narracji socjologicznej; klonowanie ludzi i zmiana płci – analiza socjologiczna oraz postawy Polaków wobec eutanazji* dokonuje konstruktywnej analizy wymienionych tu kwestii bioetycznych i udziela czytelnikowi cennych odpowiedzi w oparciu o refleksję socjologiczną.

W rozdziale pierwszym na temat homoseksualizmu, ks. Mariański zaznacza, że we współczesnym świecie środowiska homoseksualne coraz wyraźniej dążą do tego, by współzyciu homoseksualistów nadać formę prawną i zrównać te związki z małżeństwem kobiety i mężczyzny. W Polsce w dwóch dekadach XXI wieku dostrzega się wyraźne przeobrażenia w nastawieniach Polaków wobec homoseksualizmu. Można przypuszczać, że w przyszłości będą upowszechniać się postawy przychylności i tolerancji („liberalizm”) wobec tego zjawiska. Wzrastająca aprobata związków homoseksualnych w społeczeństwie polskim, a nawet – choć w znacznie mniejszym stopniu – przyznawanie im prawa do adopcji dzieci, wskazuje na powolne zmiany w postrzeganiu małżeństwa i rodziny.

Rozdział drugi poświęcony kwestii zapłodnienia pozaustrojowego *in vitro* w narracji socjologicznej przybliży czytelnikowi badania na ten temat. Autor podkreśla, że ponad dwie trzecie dorosłych Polaków i trzy czwarte młodzieży szkolnej i akademickiej popiera –

zdecydowanie lub umiarkowanie – stosowanie techniki *in vitro*, a tylko mniejszość ankietowanych uznaje ją za niedopuszczalną. Ks. Mariański zaznacza, że w odniesieniu do katolików polskich te dane empiryczne należy nieco obniżyć, o około 10%. Różnica ta wynika stąd, że sondaże społeczne obejmują wszystkich Polaków, a sondaże kościelne tylko katolików przynajmniej formalnie przyznających się do katolicyzmu.

Badania socjologiczne przeprowadzone w środowiskach młodzieżowych wykazały – podobnie jak i wśród dorosłych – bardzo wysoki poziom aprobaty dla procedur zapłodnienia pozaustrojowego *in vitro*. W 2017 roku 74,5% badanej młodzieży polskiej akceptowało zabiegi *in vitro* w sposób zdecydowany („zdecydowanie tak”) lub w sposób umiarkowany („to zależy”), wśród studentów polskich (próba ogólnopolska) – 81,5%.

W rozdziale trzecim, Autor przeanalizował z perspektywy socjologicznej problematykę związaną z klonowaniem ludzi i zmianą płci. Badania w Polsce na temat klonowania ludzi i zmiany płci są jeszcze nieliczne. O wiele więcej jest badań w odniesieniu do zapłodnienia pozaustrojowego *in vitro*, a zwłaszcza eutanazji. Poglądy młodych i dorosłych Polaków w kwestii klonowania ludzi i zmiany płci są podzielone. Wbrew stanowisku Kościoła rzymskokatolickiego, klonowanie ludzi popierało bez zastrzeżeń lub z zastrzeżeniami w 2017 roku 42,4% młodzieży szkół średnich i 44,2% studentów polskich oraz 45,9% maturzystów puławskich w 2021 roku; zmianę płci (odpowiednio) – 37,7%, 40,7%, 60,1%. Wielu młodych Polaków, w tym i katolików, nie dostrzega niczego naganego moralnie w klonowaniu ludzi i w zmianie płci (transseksualizm). Można podzielić w tym miejscu stanowisko ks. Mariańskiego, iż aprobata przez wielu młodych Polaków procedur genetycznych w ramach badań biotechnologicznych skłania do refleksji, czy manipulowanie kodem genetycznym w celu ulepszenia gatunku ludzkiego nie doprowadzi do nowych zagrożeń, nowych form dyskryminacji

i nierówności społecznych. Socjolog także może stawiać pytania, kim jest człowiek, kim jest ludzkość, jaka będzie ich przyszłość.

Rozdział czwarty dotyczący postaw Polaków wobec eutanazji przedstawia wyniki badań socjologicznych i sondaży opinii publicznej. Ks. Mariański zaznacza, że nie są one w pełni konkluzyjne, ponieważ ustalane są przez ośrodki świeckie i kościelne. Dane tych pierwszych są niższe, a tych drugich wyższe. W skali całego kraju około dwie piąte badanych dorosłych Polaków i około trzecia część młodzieży aprobują stanowisko Kościoła katolickiego i opowiada się za śmiercią naturalną bez względu na cierpienia nieuleczalnie chorych. Spór między zwolennikami i przeciwnikami eutanazji trwa i w najbliższej przyszłości wydaje się nie do rozwiązania. Również poglądy Polaków, młodych i dorosłych są silnie zróżnicowane. Jeżeli nawet religia traci na znaczeniu w różnych kontekstach życia indywidualnego i społecznego, to wiara religijna wciąż wpływa na wybory i deklaracje o charakterze moralnym. Warto tu przywołać nauczanie Kościoła katolickiego, zwłaszcza Papieża Jana Pawła II, który eutanazję nazywa jednym z najbardziej niepokojących objawów kultury śmierci. Szerzy się ona zwłaszcza w społeczeństwach dobrobytu, które charakteryzują się nastawieniem na wydajność i skuteczność działania.

Wiele do myślenia dają konstatacje ks. prof. Mariańskiego, iż w XXI wieku mamy do czynienia w środowiskach młodzieżowych nie tyle z wahaniem opinii, ile raczej z wyraźną zmianą kierunkową w świadomości moralnej. W społeczeństwie polskim zarysowuje się nieustanny – nie zawsze celowy i świadomy – proces społecznej reinterpretacji wartości i norm moralnych.

W powyższym kontekście, nawiązując jeszcze raz do nauczania Jana Pawła II należy stwierdzić, że wychowanie moralne jest wychowaniem ku pełni człowieczeństwa, proces ten ma charakter permanentny i dotyczy wszystkich etapów życia człowieka. Podkreślić zatem warto, że nowoczesna

dydaktyka rozwinęła w ostatnich dekadach całą gamę nowoczesnych form kształtowania świadomości człowieka w sposób integralny, z jego sferą przeżyciową i różnymi doświadczeniami. Jeśli zważy się, że proces ten przejawia

się w interakcji człowieka, jako istoty społecznej, z innymi ludźmi i otoczeniem, to należy spojrzeć na niego nie inaczej jak tylko kompleksowo. Opisane w książce ks. prof. Mariańskiego za-

grożenia związane z nowymi zagadnieniami bioetycznymi stanowią ogromne wyzwanie dla współczesnego Kościoła w Polsce i wszystkich podmiotów edukacyjnych.